

druhý člen je nepriamo obsiahnutý v slove slza. Môžeme tu teda hovoriť o inherentnom antonymickom princípe. Príklad na antonymický paradox uvádzame zo 173. strofy Maríny: *Zúfal by život v večnej jednote, / premeny tvoria sladkosť v živote, / umrieť chce, čo sa zostará, / sladký zisk* nosí aj *horká strata*: */ tak smrť životom len slávne vráta / do nesmrtnosti otvára*. V uvedených veršoch ide vlastne o zdvojený paradoxon, ktorého druhá časť je konkretizáciou časti prvej. Zároveň tu vidieť ďalšiu príznačnú črtu Sládkovičovej tvorby, a to rozvíjanie jednej antonymickej dvojice druhou: *sladký zisk — strata horká*.

Dialektický pohľad na veci a javy dostáva u Sládkoviča výraz aj v antonymických zloženinách: *ľud ten špatnokrásny* (Detvan, 17. strofa) a v chiazmoch: *Hnevy ľútosti a ľútosť hnevov!* (Marína, 282. strofa). O dôležitosti antonym v Sládkovičovej poézii svedčí aj ich umiestnenie v strofe a vo verši. Ide o umiestnenie členov antonymických dvojíc na začiatky a konce dvoch po sebe idúcich veršov, ktoré sa vníma opticky aj akusticky, a to vďaka pauze, ktorá je v dôsledku rytmicko-syntaktického paralelizmu umiestnená na konci verša: *na čas nás osud porozdvojí, / na večnosť nás potom spojí* (Marína 161. strofa). Členy antonymickej dvojice bývajú umiestňované aj obkročmo na začiatok a koniec verša: *My spájame, čo svet dvojí, / my vlašime, čo svet suší* (Marína 263. strofa), alebo na koniec jedného a začiatok druhého syntaktického celku vo vnútri verša: *A za sen špatný, krásny tamten sen, / — svätokradne ste mu vzali!* Akustické vnímanie umiestnenia antonym znovu zabezpečuje pauza.

V súvislosti s poéziou Jána Botto hovorí V. Kochol o dôležitej úlohe svetelného a farebného kontrastu (Kochol, 1955). Tento fakt potvrdzuje aj charakter najčastejších antonymických dvojíc, ktorými sú *noc — deň, noc — ráno, svetlo — tma, mrak — slnko, čierny — biely*. Uvedené dvojice nadobúdajú v básnickom texte predovšetkým symbolickú a metaforickú hodnotu, čo najlepšie vidieť v Smrti Jánošíkovej. Antonymá *biely — čierny* tu fungujú vo význame pozitívnej a negatívnej hodnoty, života a smrti. Významy *život — smrť* nadobúda aj dvojica *noc — deň*, ktorá zároveň funguje aj ako symbol poroby a voľnosti. Zlapanie Jánošíka v druhom speve sa opisuje nasledovne: *A jeho obstali i zhora i zdola / sťa tie čierne vrany bieleho sokola*. Charakter Jánošíka a drábov je vyjadrený antonymami *biele* a *čierne*, pričom oba antonymické prívlastky fungujú v ľudovej slovesnosti k svojim nadradeným substantívam (vrana, sokol) ako epitetá constans. V kontexte ľudovej slovesnosti môžeme aj symboly *vrana* a *sokol* považovať za antonymické. Podobnú kontrastnú hodnotu má aj obraz príchodu dievčiny, duše ľudu, k Jánošíkovi v treťom speve: *Čo to? či to lúč dáka, či to vtáča bielo! na okno čiernej veže tíško doletelo?* V treťom speve sa čierna farba stáva aj atribútom smrti ako záhuby života, symbolizovaného farbou bielou. V piesni dievčiny

nachádzame verše: *Ty si ma chovala bielemu sokolu, / a on ma zanechal na širokom poľu; / na širokom poľu vybral si ženičku, / vybral si on inú — čiernu šibeničku*. Motív svadby sa opakuje aj v obraze smrti dievčiny. Trojnásobne opakovaný prívlastok *biele* z ľudovej svadobnej piesne tu v závere nahrádza farba čierna: *Ostávajúte zdravý, vy domové prahey — / nebudú viac na vás moje biele nohy, / ostávajúte zdravý, vy domové kľučky — / nebudú viac na vás moje biele rúčky. / Ej, má môj milený inakšie kaštiele, / kde si budú chodiť moje nôžky biele; budú sa prechodiť zo dvora do dvora: / od Váhu, od Hrona, do Čierneho mora*.

Botto však v tomto spomínanom treťom speve vyslovuje aj neutíchajúcu nádej, a to za pomoci antonym *noc — deň*: *Zbohom! nadnes, dobrú noc. Tam z dvoch koncov zeme / naráno si, milý môj, dobrý deň povieme*. Tieto myšlienky sa za pomoci tej istej dvojice rozvíjajú aj v piatom speve: *Zvonia na deň, mne na noc; Ha! svitá — koniec! — mrkne — počiatok — kde? aký?*

Zaujímavé je zachytenie kontrastu telesného a duševného stavu Jánošíka vo väzení, kde je *skovaný v okovách, ale voľný vo sne*, prostredníctvom antonym. O hrdinovi sa hovorí: *Tieň kríža mu na prsiach. na čele blesk žiari*. Vyrúšenie z tohto stavu je zachytené nasledovne: *Duša kdes' medzi nebom a peklom zostala*. Antonymá *nebo* a *peklo* sú tu metaforickým vyjadrením sna a reality. Rozpor ideálu a reality dostáva výraz aj v antonymách *nebo — svet: nebo nad ním vysoké, svet nízky pod päťou*. Tento rozpor sa urovnáva až v deviatom speve: *zem s nebom dookola / jasnou dúhou zavijeme!*

Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že štúrovci využívajú antonymá na zdôraznenie kontrastu pozitívneho a negatívneho, ideálu a skutočnosti a ako prostriedok dialektického pohľadu na skutočnosť, čo sa najviac prejavuje u A. Sládkoviča. Spoločnou črtou všetkých štyroch básnikov je chápanie neistoty a postavenia „medzi“ ako negatívneho príznaku, čo vyjadrujú zdôraznením priestoru medzi členmi antonymickej dvojice. Antonymá pomáhajú budovať uzlové body básní, metafory, oxymorony, paradoxy, chiazmy, hyperboly, perifrázy, prirovnania. Okrem ustálených antonymických dvojíc využívajú štúrovci množstvo kontextových antonym, ktoré sú často výsledkom metaforického pohľadu na skutočnosť.

Literatúra

- Botto, J.: Súborné dielo. Bratislava 1955.
 Chalupka, S.: Básnické dielo, Bratislava 1973.
 Král, J.: Súborné dielo. Bratislava 1959.
 Sládkovič, A.: Poézia. Bratislava 1976.

KOCHOL, V.: Poézia štúrovcov. Bratislava 1955.